

Czego się uczy berlińska młodzież na szkolnych lekcjach etyki

Autor tekstu: **Andrzej Wendrychowicz**

Do niedawna w berlińskich szkołach, w klasach od I do X można było uczestniczyć tylko w nieobowiązkowych lekcjach o nazwie „Religia i Światopogląd”. 23.3.2006 parlament berliński (miasto Berlin jest samodzielnym Landem RFN) zdecydował o wprowadzeniu obowiązkowych lekcji etyki w klasach VII -X. Nauka „Religii i Światopoglądu” pozostaje bez zmian, czyli jako przedmiot nieobowiązkowy. Jest on w całości finansowany przez władze oświatowe Berlina. Jego prowadzenie powierzono dziewięciu gminom i związkowi wyznaniowemu, ale także ateistycznemu „Związkowi Humanistycznemu w Niemczech” (HVD). Ich udział w nauczaniu w 339 berlińskich publicznych i prywatnych szkołach jest następujący: kościół ewangelicki – 191, kościół katolicki – 116, HVD – 32 (reszta to gminy wyznaniowe żydowska, turecka, islamska, buddyjska i prawosławna). W sześcioklasowej szkole podstawowej prawie 80% uczniów uczestniczy w lekcjach „Religii i Światopoglądu”. Ale już w VII klasie, kiedy to rozpoczynają naukę w jednym z czterech typów szkół ponadpodstawowych, jest ich tylko ¼. A to dlatego, że zgodnie z prawem, od 14 roku życia to nie rodzice, lecz młodzież sama decyduje o swoim wyznaniu, w tym także o uczęszczaniu, lub nie, na lekcje religii.

Wprowadzenie w roku szkolnym 2006/2007 etyki do wszystkich siódmych klas (lekcje etyki „szły” za tym pierwszym rocznikiem do kolejnych wyższych klas; w zakończonym właśnie roku szkolnym 2008/2009 doszły do IX klasy) wymagało od władz oświatowych Berlina dużego wysiłku organizacyjnego i sporych nakładów finansowych. Opracowano podręcznik, materiały dla nauczycieli, treści i metodykę nauczania, wydano otwarty list do rodziców, rozpowszechniono ulotki i prospekty agitacyjno-informacyjne. Musiano także skoordynować materiały do nauki przedmiotów „Religia i Światopogląd” i „Etyka”. W szkołach, w których obok typowych lekcji języków obcych także jeden z przedmiotów podstawowych jest wykładany w języku obcym, przedmiotem takim może być etyka. Berlińskie uniwersytety natychmiast po decyzji parlamentu rozpoczęły kształcenie nauczycieli etyki oraz zorganizowały studia uzupełniające dla 330 nauczycieli. Kilkunastu niemieckich uczonych, głównie filozofów, napisało zamówione przez Senat Berlina teksty, traktujące o sześciu (omówionych niżej) podstawowych blokach tematycznych szkolnych lekcji etyki. Wielu czynnych nauczycieli, którzy ukończyli studia religioznawcze lub filozoficzne „przebranzowiło” się na nauczanie etyki. Bezczenna okazała się grupa nauczycieli z 33 berlińskich szkół, w których od 11 lat jest wykładany eksperymentalnie przedmiot „Filozofia i Etyka”. Musiano wreszcie obronić obowiązkowe lekcje etyki w referendum w dniu 26. kwietnia br. Wszystko to sprawiło, że zarówno treści, jak i metodologia nauczania etyki w berlińskich szkołach są na wysokim poziomie.

W materiałach Senatora ds. Szkolnictwa, Młodzieży i Sportu wyjaśniono cele i treści nauczania etyki. Poniżej wybrane fragmenty i omówienie tego obszernego dokumentu (*Berliner Rahmenplan für die Sekundarstufe I. – Ethik*).

Przedmiot „Etyka” jest prowadzony neutralnie religijnie i światopoglądowo. Niedopuszczalne jest przesadzające i indoktrynalne prezentowanie przez nauczyciela poszczególnych tematów. Nie znaczy to jednak, że na „Etyce” nie mogą być przekazywane podstawowe wartości. Młodzież powinna być wychowywana w duchu człowieczeństwa, demokracji i wolności; do tego należą tolerancja i respektowanie innych przekonań, odpowiedzialność za przestrzeganie elementarnych wartości w życiu i zapobieganie rozwiązywania konfliktów za pomocą siły. Instancją, przed którą muszą być wnoszone żądania prawdy i rzetelności wypowiedzi i zachowań, jest w etycznej refleksji w pierwszej kolejności rozum. Nie autorytet nauczyciela, nie odwołanie się do etosu innych osób, czy grup, lecz tylko dobrowolny przymus lepszej argumentacji może być siłą przewodnią.

Podstawową kompetencją, jaką ma wnieść uczeń z lekcji „Etyki”, jest zdolność do etycznej refleksji, która poszukuje dialogu i sprawdza się w działaniu społecznym i politycznym. Tę kompetencję można podzielić na kilka uzupełniających się i częściowo pokrywających umiejętności.

- Postrzeganie i objaśnianie, jako umiejętność dostrzegania i opisywania stanów rzeczy z etycznej perspektywy.
- Empatia, jako umiejętność wczuwania się w położenie innych ludzi.
- Argumentowanie i ocenianie, jako umiejętność zrozumienia pojęć opisujących etyczne stany rzeczy; uzasadnianie nadanego im znaczenia i ocenienia pod kątem ich uwarunkowań i skutków.
- Kompetencja osobista, jako umiejętność wiarygodnego wyrażania własnego przekonania

moralnego.

– Kompetencja praktyczna, jako umiejętność czynienia tego, co się uznało za słuszne.

Tematy omawiane na lekcjach etyki powinny być zawsze rozwinięte w trzech przenikających się perspektywach.

– Indywidualnej; jakie znaczenie ma omawiany temat dla pojedynczej osoby; jak może ona być dotknięta omawianą sytuacją.

– Społecznej; jakie społeczne wzorce i reguły leżą u podstaw indywidualnych zachowań i nastawień. Jakie znaczenie ma omawiany temat dla wspólnego życia i porządku społecznego.

– Ideowo-historycznej; jakie wzorce, reguły i idee legły u podstaw indywidualnych zachowań i norm społecznym w sensie kulturowym. Czy istnieją powszechne przekonania, do których można się odwołać.

Cały czteroletni program nauczania podzielono na sześć bloków tematycznych, omawianych zawsze z trzech ww. perspektyw.

1. Tożsamość, przyjaźń i szczęście . Przykładowe tematy:

- radzenie sobie z sukcesem, rozczarowaniem i niepowodzeniem,
- partnerstwo, miłość, seksualność w różnych kulturach,
- kryteria, pielęgnowanie i czas trwania przyjaźni,
- wyobrażenia szczęścia w ocenie kulturowej i codziennej rzeczywistości,
- choroba, strach i śmierć,
- sens i wartość życia, kryzysy i ich opanowanie,
- rodzina w życiu prywatnym i społecznym w różnych kulturach i religiach,
- poszukiwanie tożsamości pomiędzy kulturowym dziedzictwem, tradycją oraz subkulturą młodzieżową i nowoczesnością,
- zwyczaje i inicjacyjne i tabu,
- ciało, umysł i dusza,
- przeżywanie czasu,
- marzenie i myślenie, wspomnianie i zapominanie, jako możliwości postrzegania samego siebie.

2. Wolność, odpowiedzialność i solidarność . Przykładowe tematy:

- odpowiedzialność za własne otoczenie,
- dobre postępowanie,
- granice odpowiedzialności,
- wykonalne i dozwolone,
- żądza i uzależnienie,
- uzgodnienia, reguły, rytuały,
- przyroda, jako przestrzeń życiowa roślin, zwierząt i ludzi,
- wolność przed czym i wolność do czego,
- obiektywizm i stronniczość,
- litość i współczucie,
- warunki i granice solidarności.

3. Dyskryminacja, przemoc i tolerancja . Przykładowe tematy:

- od postrzegania do uprzedzenia,
- rasizm i segregacja rasowa,
- konflikty i rozwiązywanie konfliktów,
- tolerancja religijna,
- honor i respekt,
- dyskryminacja np. z powodu wieku, płci, rasy, religii, ułomności, orientacji seksualnej,
- młodzieżowe gangi.

4. Równość, prawo i sprawiedliwość . Przykładowe tematy.

- motywacja do postępowania zgodnego z prawem,
- mieć prawo i uzyskać sprawiedliwość,
- relacje między prawem i moralnością,
- etyczne uzasadnienie społecznej redystrybucji dóbr,
- formy i granice sprawiedliwości,
- usprawiedliwione nierówności,
- mężczyzna i kobieta w różnych społeczeństwach, kulturach, religiach.

5. Wina, obowiązek i sumienie . Przykładowe tematy.

- formowanie się sumienia i tożsamość,
- granice rozstrzygania zgodnie z sumieniem,

- moralnie nadmierne żądanie,
- relacja obowiązku i prawa,
- prawo do oporu i obywatelskie nieposłuszeństwo,
- prawa obywatelskie i obowiązki obywatelskie,
- obowiązki wobec innych niż ludzie istot żywych,
- obowiązki wobec słabych i pomoc potrzebującym.

6. **Wiedza, nadzieja i wiara** . Przykładowe tematy

- mity o prapoczątkach,
- powstanie kalendarza,
- święta, rytuały i tabu religii świątowych,
- wyobrażenia o tamtym świecie,
- zbawienie i życie wieczne,
- rola i zmiany wyobrażeń o świecie,
- znaczenie utopii we współczesnym świecie,
- oczywistość śmierci i wiara w nieśmiertelność,
- sens życia,
- sekty, ezoteryka i okultyzm.

Ale nie tylko teksty i zagadnienia etyki, jako części filozofii znalazły się w programie nauczania. W podręczniku szkolnym skopiowano, jako temat jednej z lekcji, oryginalny, napisany pismem gotyckim tekst z 1916 roku Curta von Weissenfelda o zachowaniu przy stole „ ... Czeką się, aż usiądzie gospodyni (można to ćwiczyć także w domu z ojcem); mówi się proszę i dziękuję po otrzymaniu talerza i po nałożeniu jedzenia. Serwetkę kładzie się na kolanach; w żadnym wypadku nie można jej zatykać za kołnierz. Nie czyta się gazety przy jedzeniu. Nie można siadać do stołu w koszuli, chyba, że jest się młodym i szczupłym i nosi się sportową koszulę z kołnierzykiem, ale absolutnie bez szelek do spodni... ”

W zaleceniach dla nauczycieli, dotyczących kryteriów oceniania wyników nauki przedmiotu „Etyka” podkreślono, że nie mogą być oceniane przekonania uczniów, lecz ich wiedza i metody, jakimi posługują się w podejściu do tematu i problemu; jakie pytania zadają, czy potrafią rozpatrywać temat z różnych perspektyw. Uczeń ma nabyć umiejętność wiarygodnej i przekonującej prezentacji własnego zdania.

W ocenie zdolności uczniów do refleksji i własnej oceny należy pamiętać, że po analizie tematu lub problemu mają oni prawo do zróżnicowanych odpowiedzi i poglądów na dany temat.

Uczeń powinien być zdolny do etycznej refleksji, która składa się z następujących elementów.

Uchwycenie problemu: rozpoznanie etycznych implikacji, stawianie pytań i zajmowanie stanowiska; zrozumienie i uzasadnienie wagi problemu.

Rozpracowanie problemu : zrozumienie argumentacji w dyskusjach i w tekstach; dyskusowanie i porównanie zajętych pozycji i argumentów; poszukiwanie przyczyn, wskazywanie i dyskusowanie związków między perspektywą indywidualną, społeczną i ideowo-historyczną.

Podsumowanie problemu . Sformułowanie wyniku, uzasadnienie własnego zdania, samodzielne zajęcie pozycji.

Poza zdobyciem podlegającej ocenie wiedzy i umiejętności lekcje etyki powinny rozwinąć w uczniach umiejętność aktywnego działania, formułowanie rzetelnych ocen, zdolności społecznego i odpowiedzialnego oddziaływania na otoczenie i odnoszenia się z szacunkiem do innych ludzi.

Andrzej Wendrychowicz

Tłumacz germanista specjalizujący się w literaturze naukowo-technicznej, członek Polskiego Stowarzyszenia Racjonalistów.

[Pokaż inne teksty autora](#)

(Publikacja: 29-06-2009)

[Oryginał.](http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,6641) (<http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,6641>)

Contents Copyright © 2000-2009 Mariusz Agnosiewicz

Programming Copyright © 2001-2009 Michał Przech

Autorem portalu Racjonalista.pl jest Michał Przech, zwany niżej Autorem.
Właścicielami portalu są Mariusz Agnosiewicz oraz Autor.

Żadna część niniejszych opracowań nie może być wykorzystywana w celach komercyjnych, bez uprzedniej pisemnej zgody Właściciela, który zastrzega sobie niniejszym wszelkie prawa, przewidziane w przepisach szczególnych, oraz zgodnie z prawem cywilnym i handlowym, w szczególności z tytułu praw autorskich, wynalazczych, znaków towarowych do tego portalu i jakiegokolwiek jego części.

Wszystkie strony tego portalu, wliczając w to strukturę katalogów, skrypty oraz inne programy komputerowe, zostały wytworzone i są administrowane przez Autora. Stanowią one wyłączną własność Właściciela. Właściciel zastrzega sobie prawo do okresowych modyfikacji zawartości tego portalu oraz opisu niniejszych Praw Autorskich bez uprzedniego powiadomienia. Jeżeli nie akceptujesz tej polityki możesz nie odwiedzać tego portalu i nie korzystać z jego zasobów.

Informacje zawarte na tym portalu przeznaczone są do użytku prywatnego osób odwiedzających te strony. Można je pobierać, drukować i przeglądać jedynie w celach informacyjnych, bez czerpania z tego tytułu korzyści finansowych lub pobierania wynagrodzenia w dowolnej formie. Modyfikacja zawartości stron oraz skryptów jest zabroniona. Niniejszym udziela się zgody na swobodne kopiowanie dokumentów portalu Racjonalista.pl tak w formie elektronicznej, jak i drukowanej, w celach innych niż handlowe, z zachowaniem tej informacji.

Plik PDF, który czytasz, może być rozpowszechniany jedynie w formie oryginalnej, w jakiej występuje na portalu. **Plik ten nie może być traktowany jako oficjalna lub oryginalna wersja tekstu, jaki zawiera.**

Treść tego zapisu stosuje się do wersji zarówno polsko jak i angielskojęzycznych portalu pod domenami Racjonalista.pl, TheRationalist.eu.org oraz Neutrum.eu.org.

Wszelkie pytania prosimy kierować do redakcja@racjonalista.pl